

IEVA OZOLA

Liepājas Universitāte
ieva.ozola@liepu.lv

Pronomenu dialektālo formu lietojums Dienvidkurzemes izloksnēs

1. Dienvidkurzemes izloksnēs reģistrētas vairākas dialektālas pronomenu formas: nelokāmi piederības pronomeni *mana, tava, sava*, personas pronomenu instrumentālis *mumis, jumis*, norādāmo pronomenu instrumentālis *šies, ties* u. c. (Rudzīte 1964: 123–128; Bušmane 1989: 194–199). Daļā pirmo izloksņu aprakstu (Ābele 1927; Ābele 1929) norādīts uz dažu formu lietojumu reti vai tikai vecākās paaudzes valodā, bet citur, piem., Pērkonē, nav komentāru par lietošanas biežumu (Valtere 1938). Tomēr visas minētās pronomenu formas dažās Dienvidkurzemes izloksnēs reģistrētas arī 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā, tāpēc skaidrojami to saglabāšanās cēloņi un saikne ar izloksnes lietošanas sfērām.
2. 20. gs. 50.–60. gados, kad visās izloksnēs tiek veikta latviešu valodas dialektu atlanta aptauja, Dienvidkurzemē reģistrētas galvenokārt rakstu valodas pronomenu formas, dialektālās – paralēli tām vai retāk, piem., Aizvīķos *mana laikā ar spriguļiem vaīr nekūla; tās ir mana stādītas ābeles* (1955); Bārtā *mana* raksturota kā senāka forma (1960); Dunikā *katram pīrkstam jāū i sava nuōsaūkums* (1958); Rucavā *tad jāū mumis vaīsc nedeva; kuō jumis pateīkt; mana vīrs laīvas taīsija;katram ir sava dārps* (1967). Atbilstoši aptaujas metodikai ziņas iegūtas no vecākās paaudzes izloksnes pratējiem.
3. Var pieņemt, ka daži 20. gs. pirmās puses izloksņu aprakstu autoru secinājumi par pronomenu dialektālo formu retu lietojumu radušies tādēļ, ka pētīta daļa izloksnes apgabala, piem., Rucavā *mumis, jumis* dzirdēts tikai no kādas astoņdesmitgadīgas sievas (Ābele 1927: 125), taču apraksts veidots izloksnes centrā – Paurupē –, bet citu Rucavas pagasta ciemu runa atšķiras, ko atzinusi pati Anna Ābele (Ābele 1927: 112). Vēl mūsdienās Nidas un Papes (Rucavas perifērie ciemi) dažu vecākās paaudzes teicēju runā šīs formas lietotas (arī Ozola 2007: 387–388), piem., *jumis vajahēja tās visas saraūt Līguō diēnu; es nezīnu, kāda te jumis i* (2004); *es sava befnamis duōdu uōlas* (2006). Perifērijas ciemos Rucavā 1967. gadā vākti arī dialektu atlanta materiāli, tāpēc tie dzīvajā lietojumā uzrāda visu valodas līmeņu dialektālās iezīmes.
4. Novadnieciskajai pašapziņai izloksņu saglabāšanā ir arvien lielāka nozīme: izloksne tiek lietota ne tikai neformālajā saziņā, bet – Dienvidkurzemē ierobežoti – arī citās saziņas sfērās. Piem., Rucavas novada izdevumā “Duvzares Vēstis” par tradicionālās kultūras pasākumiem tiek rakstīts izloksnē, tekstos lasāmas arī dialektālās pronomenu formas: nelokāmie piederības pronomeni (*vaig pašām sava tautas tērpū; katram laikam sava receptes; kā bi mana vecaimātei*), personaspronomenu instrumentālisdatīva funkcijā (*mumis priekš rumulēšanās stipri pa auksts; mumis ar pirmo piegājienu nesanāk*), norādāmo pronomenu dialektālie locījumi (*to paprasa citij*) u. c.
5. Pieaug atsevišķu ģimeņu un personību loma gan materiālā, gan nemateriālā kultūras mantojuma, t. sk. izloksnes, saglabāšanā, piem., izdevumā “Duvzares Vēstis” rakstus rucavnieku valodā gatavo vienas Rucavas dzimtas pārstāves.

Literatūra

- Ābele, Anna. 1927. Par Rucavas izloksni. *Filologu biedrības raksti*. 7, 112–128.
- Ābele, Anna. 1929. Gramzda draudzes izloksnes. *Filologu biedrības raksti*. 9, 90–113.
- Bušmane, Brigita. 1989. *Nīcas izloksne*. Rīga: Zinātne.
- Duvzares Vēstis. Rucavas novada Domes informatīvais izdevums, arī <http://www.rucava.lv/index.php/dv>.
- Ozola, Ieva. 2007. Gramatiskās īpatnības un to pārmaiņas rucavnieku valodā. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Liepāja: LiePA, 379–400.
- Rudzīte, Marta. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Valtere, Emma. 1938. Pērkonē izloksne. *Filologu biedrības raksti*. 18, 123–135.